

DESCRIEREA MICROSISTEMULUI VERBELOR POZIȚIONALE RUSEȘTI ÎN LUMINA CORESPONDENȚELOR LOR ROMÂNESCȚI

Analiză contrastivă

A. HÎRLĂOANU

Lucrarea de față este consacrată, așa cum arată și titlul, descrierii unui grup de verbe rusești pe care, după semantica lor, le putem numi poziționale.

Particularitățile acestor verbe ies mai pregnant la iveală dacă le analizăm prin contrast cu echivalentele lor din limba română, care, după cum se va vedea, nu alcătuiesc un microsistem distinct.

În limba rusă este ușor de dovedit existența unui sistem de exprimare a diferitelor poziții în care sînt dispuse obiectele în spațiu. Astfel, după pozițiile pe care le ocupă obiectele în spațiu, se poate distinge un grup alcătuit din următoarele verbe de bază: *лежать, стоять, сидеть, висеть*.

Să examinăm exemplele¹:

На столе как раз лежало письмо от мужа этой женщины (ТВ, p. 16).
Pe masă tocmai se găsea o scrisoare de la soțul acestei femei (TI, p. 20).
На столе подле неё лежало открытое письмо Анатоля (ТВм, p. 359). *Pe masă, lângă ea, se afla desfăcută scrisoarea lui Anatol* (TRp, p. 61).
На столике перед Свидригайловым стояла початая бутылка шампанского... (ДПн, p. 422).
Pe masa lui Svidrigailov era o sticlă înserpuită de șampanie... (ДСр, p. 422).
В десять часов вечера он уж стоял перед домом (ПРп, p. 215). *La ora zece se afla în fața casei* (PDR, p. 250). *Девушки сидят у себя, все в одной комнате*

¹ Materialul ilustrativ a fost excerptat din opere literare reprezentative și din traducerile corespunzătoare în limba română, pentru care am folosit următoarele abrevieri: ГС (Гоголь Н. В., *Сочинения*, Москва, 1952); ГИС (Гончаров И. А., *Избранные сочинения*, Москва, 1948); ГМ (Горький М., *Мать*, 1963); ДПн (Достоевский Ф. М., *Преступление и наказание*, Москва, 1955); ПРп (Пушкин А. С., *Романы и повести*, Москва, ТАК (Толстой Л. Н., *Анна Каренина*, Москва, 1959); ТВ (Толстой Л. Н., *Воскресенье* Москва, 1961); 1955); ТВм (Толстой Л. Н., *Собранные сочинения*, Москва, 1958); ТВв (Тургенев И. С., *Москва, Вешние воды*, Москва, 1953); ТСс (Тургенев И. С., *Собрание сочинений*, Москва, 1949); ЧР (Чехов А. П., *Рассказы*, Москва, 1969); СР (Севов А. Р., *Доамна cu căfelul și alte povestiri*, București, 1961); ДСр (Dostoievski F. M., *Crimă și pedeapsă*, 1963); GSm (Gogol N. V., *Suflete moarte*, 1963, București); GM (Gorki M., *Mama*, București 1955); PDp (Pușkin A. S., *Dama de pică*, București 1963); TAK (Tolstoi L. N., *Ana Karenina*, București, 1953); TI (Tolstoi L. N., *Învierea*, București, 1961); TRp (Tolstoi L. N., *Război și pace*, București, 1959); TPI (Turgheniev I. S., *Prima iubire*, București, 1963); GO (Goncearov I. A., *Oblomov*, București, 1955).

(ПРп, p. 215). *Fetele stau la ele, toate într-o singură cameră.* (PDp, p. 249) *Я сидел у себя в комнате перед письменным столом...* (ТСс, p. 174). *Mă aflam în odaia mea la masa de scris* (ТПі, p. 198). *Возле Бобелины у самого окна, висела клетка...* (ГС, p. 441). *Lângă Bobelina, chiar lângă fereastră, atârna o colivie...* (GSm, p. 82). *На стене висели два портрета, писанные в Париже м-ме Ледрун* (ПРп, p. 215). *Pe pereți atârneau două portrete pictate la Paris de madame Lebrun* (PDp, p. 251).

După cum atestă traduceri, semnificația pozițională nu se oglindește, de regulă, în conținutul echivalentelor românești, cu excepția verbului *висеть* „a fi atârnat”.

Verbele *лежать, стоять, сидеть* și *висеть* prin valorile lor poziționale formează un microsistem în cadrul categoriei generale a verbului rus¹, pe cînd echivalentele lor românești reprezintă unități lexicale izolate, imposibil de grupat laolaltă din lipsă de note comune².

Pe lângă valoarea fundamentală pozițională, aceste verbe rusești pot exprima suplimentar ideea de existență, cu desemnarea poziției în care sînt dispuse obiectele în spațiu — orizontal, vertical, așezat și suspendat³.

Pentru a reprezenta grafic cele de mai sus, se poate recurge la următoarea notație:

P_1 pentru poziția orizontală.

P_2 pentru poziția verticală.

P_3 pentru poziția așezat.

P_4 pentru poziția suspendat.

E pentru desemnarea ideii de existență.

În acest caz, semantica verbelor poziționale, în limitele valorilor stabilite, ar putea fi reprezentată astfel:

лежать = $P_1 + E$

стоять = $P_2 + E$

сидеть = $P_3 + E$

висеть = $P_4 + E$

De aici rezultă că verbele poziționale rusești au o structură semantică mai complexă decît echivalentele lor românești, al căror conținut este axat pe ideea de existență (constituentul E).

Pentru reliefarea în comunicare a diferitelor poziții în care se găsesc obiectele, limba română folosește, în mod obișnuit, mijloace lexicale perifrastice. Să se compare:

¹ Termenul de *verbe poziționale* a fost folosit pentru prima dată de noi în *Cursul de corespondență comercială în limba rusă*, București, 1965, p. 114 și urm.

² Raporturile dintre verbele poziționale din limba rusă și echivalentele lor din limba franceză au fost amănunțit analizate de V. G. Gak, *Беседы о французском слове*, Moscova, 1966, p. 166—184. Vezi și recenzia lui S. Vaimberg, în *Rsl.*, XIV, 1967 p. 515—517.

³ Cf. explicarea sensurilor principale la S. I. Ožegov, *Словарь русского языка*, Moscova, 1953: *лежать*: находиться всем телом на чем-н..., в горизонтальном положении, p. 281; *стоять*: находиться в вертикальном положении, будучи неподвижным, p. 713; *сидеть*: находиться в положении, при котором туловище опирается на что-н. нижней своей частью, p. 660; *висеть*: находиться в вертикальном положении без опоры, на весу, p. 68.

Доктор велел ему **лежать**. Doctorul i-a *prescris să stea culcat*. Старик не снёс своего несчастья; тут же слёг в ту самую постель, где лежал молодой обманщик (ПРп, р. 496). Bătrînul nu *putu răbda nenorocirea*; căzu la pat, în același pat unde **stătuse culcat** tinărul mincinos (PDp, р. 92). Комната, где лежал Илья Ильич, с первого взгляда казалась прекрасно убраною (ГИс, р. 148). Odaia în care **stătuse culcat** Ilia Ilici *parea, la prima vedere, foarte elegant mobilată* (ГО, р. 21). Тётушки нарядные, доктор и соседка **стояли** у закуски (ТВм, р. 65). Mătușile lui, îmbrăcate de sărbătoare, **stăteau în picioare** lângă masa cu gustările cu doctorul și vecina (TRp, р. 71). Захар **стоял** минуты две, недлагосклонно... (ГИс, р. 149). Zahar *rămase în picioare vreo două minute posomorit* (ГО, р. 24).

Întrucît echivalentele românești sînt, de regulă, indiferente în ce privește desemnarea poziției, în unele cazuri, verbele poziționale rusești pot fi omise în traducere. Semnificația pozițională rezultă în limba română din context. De exemplu:

В доме его чего-нибудь вечно недоставало: в гостиной **стояла** прекрасная мебель, обтянутая щегольскою шелковою материей, которая, верно, стоила весьма недешево (ГС, р. 411). În casă îi *lipsea mereu cîte ceva: mobilele minunate din salon, îmbrăcate în mătase fină, îl costaseră de bună seamă multe parale* (GSm, р. 21). Но как только вышел дворецкий, Пьер взял шляпу, **лежавшую** на столе (ТВм, р. 334). De îndată însă ce acesta ieși, Pierre își luă pălăria de pe masă... (TRp, р. 256). Офицер взял со стола розу, **лежавшую** перед прибором Джеммы (ТВв, р. 34). Ofițerul *afucă un trandafir de lângă farfuria Gemmei* (TPi, р. 34).

Verbele **стоять** și **сидеть** pot fi redată în românește prin echivalentele lor obișnuite **a sta** și **a șede**, fără însă ca acestea să aibă o semnificație pozițională expresă:

Все общество **стояло** между двух окон у небольшого стола с закуской (ТВм, р. 218). Toată societatea **stătea** în jurul unei mese cu gustări între două ferestre (TRp, р. 451).

(Din textul românesc rezultă mai curînd că lumea șede în jurul mesei decît că stătea în picioare, așa cum specifică, fără echivoc, textul original).

Германн **стоял**, прислонясь к холодной печке (ПРп, р. 216). Herman **stătea** rezemat de soba rece (PDp, р. 251). В бричке **сидел** господин, не красавец, но не дурной наружности... (ГС, р. 403). În brișcă **șede**a un domn nici frumos și nici urît la înfățișare... (GSm, р. 5).

Avînd o sferă semantică largă, verbul românesc **sta a** poate cumula valorile semantice ale verbelor rusești **сидеть** și **стоять**:

Катюша одна **сидела** у стола, задумавшись и смотрела перед собой (ТВ, р. 67). Katiușa **sta** singură lângă masă, dusă pe gînduri, cu ochii ațintiți în gol (TI, р. 78). Раскольников **стоял** и сжимал топор (ДПн, р. 81). Raskolnikov **sta** ținut și strîngea toporul în mînă (ДСр, р. 79). Долго эту ночь княжна Марья **сидела** у открытого окна в своей комнате (ТВм, р. 164). În noaptea aceea, prințesa Maria **stătu** pînă tîrziu la fereastra deschisă... (TRp, р. 126).

În microsistemul verbelor poziționale rusești poate fi încadrat grupul de verbe cu valoare factitivă **ставить-поставить**, **класть-положить**, **вешать-повесить**.

După poziția în care se aranjează obiectele, distingem verbele *ставить-поставить*, care exprimă așezarea obiectelor în poziție verticală, și *класть-положить*, care desemnează așezarea obiectelor în poziție orizontală, în timp ce româna pentru exprimarea aceleiași idei folosește un mijloc nediferențiat de exprimare, în speță „a pune”, indiferent de poziția un care sînt plasate obiectele.

Левин, ставивший между тем ружье в шкаф, уже выходил из двери... (ТАК, p. 185). *Levin, care-și pusese în răstimp pușca în dulap, dădu să iasă pe ușă...* (ТАК, p. 190). *Германн вынул из кармана банковый билет и подал его Чекалинскому, который, бегло посмотрев его, положил на Германнову карту* (ПРп, p. 226). *Herman scoase din buzunar un bileț de bancă și i-l întinse. Cekalinski îl privi fugitiv și-l puse pe cartea lui Herman.* (PDp, p. 264).

Limba română cunoaște o serie de verbe care, prin conținutul lor, pot exprima o valoare factitivă (*Am așezat copilul pe scaun*)¹. Corespondentele românești a *pune*, a *ășeza* exprimă factitivul cu estomparea sensului pozițional². Dintre corespondentele românești, numai verbul a *atârna* exprimă și sensul pozițional (*Я повесил карту на стену*. Am atârnat harta pe perete).

Din cele arătate rezultă că verbele rusești în discuție, aducînd o informație suplimentară cu privire la poziția în care sînt dispuse obiectele în spațiu, sînt mai limitate distribuțional în raport cu echivalentele lor românești.

Astfel, o dată alese substantivele *газета* și *ваза*, în limba rusă apare necesitatea selectării verbelor poziționale corespunzătoare *лежать* sau *класть-положить* pentru substantivul *газета* și respectiv *стоять* și *ставить-поставить* pentru cuvîntul *ваза*. Echivalentele corespunzătoare românești a *se afla*, a *se găsi*, a *fi* sau a *pune*, a *ășeza* etc., fiind lipsite de conținut semantic pozițional, nu sînt strict limitate distribuțional și par mai abstracte, adică, în fond, mai nedeterminate.

În microsistemul verbelor poziționale rusești intră și cuplurile *ложиться-лечь*, *вставать-встать*, *виснуть-повиснуть*, *садиться-сесть*, care exprimă rezultatul unei schimbări de poziție în spațiu a autorului acțiunii.

Să analizăm exemplele:

Иван Иванович молча разделся и лег (ЧР, p. 193). *Ivan Ivanici se dezbrăcă în tăcere și se culcă* (СР, p. 282). *Анатол встал и вошел в столовую* (ТВм, p. 367). *Анатол se sculă și veni în sufragerie* (TRp, p. 567) *Дуня обвязала ему голову платком, намоченным уксусом, и села с своим шитьем у его кровати* (ПРп, p. 495). *Dunea îi legă capul cu o batistă înmuiată în oțet și se așază cu lucrul lingă patul lui* (PDp, p. 91).

Din exemplele de mai sus se vede că ultimul grup de verbe poziționale își găsește o oglindire adecvată în traducerea românească.

În mod obișnuit, relevarea valorii poziționale este condiționată în românește de prezența în context a unei precizări circumstanțiale.

— Ты — **сядь**, мамаша... (ГМ, p. 93). — **Стаți jos**, măicuță... (ГМ, p. 16).

¹ Gramatica limbii române, ed. Academiei, 1954, vol. I, p. 242.

² Vezi și Rita Chiricuță-Marinovici, *Sensul factitiv — cauzativ al verbelor românești*, în „Cercetări de lingvistică”, 1964, nr. 1, p. 54.

Așadar, verbele poziționale rusești, avînd o serie de note comune semantico-gramaticale, formează un microsistem în care se pot identifica, după criterii semantico-gramaticale, următoarele grupe:

	I	II	III
Poziția orizontală:	лежать	класть-положить	ложиться-лечь
Poziția verticală:	стоять	ставить-поставить	вставить-встать
Poziția așezat:	сидеть	сажать-посадить	садиться-сесть
Poziția suspendat:	висеть	вешать-повесить	виснуть-повиснуть
	Stare raportată la obiect	Mișcare raportată la obiect	Mișcare raportată la subiect

Verbele din grupa I exprimă o stare de repaus și se construiesc cu substantive sau pronume la cazul prepozițional, conexîndu-se în mod obișnuit cu prepozițiile *в* sau *на*, iar cele din grupa a II-a și a III-a, dat fiind că desemnează o mișcare, se întrebuițează cu aceleași prepoziții, substantivul sau pronumele stînd la acuzativ.

Așadar, caracteristic pentru acest grup de verbe rusești rămîne conținutul lor semantic specific — desemnarea poziției în care sînt dispuse obiectele în spațiu — orizontal, vertical, așezat și suspendat¹.

La particularitățile semantico-gramaticale ale verbelor poziționale se mai pot adăuga unele filiații sub raportul derivării: *ставить* — *встать*, *положить* — *ложиться*.

Distribuția verbelor poziționale în context poate fi urmărită în tabelul de mai jos:

Poziția Verbele poziționale	Poziția orizontală	Poziția verticală	Poziția așezat	Poziția suspendat
лежать	+	—	—	—
стоять	—	+	—	—
сидеть	—	—	+	—
висеть	—	—	—	+
класть-положить	+	—	—	—
ставить-поставить	—	+	—	—
сажать-посадить	—	—	+	—
вешать-повесить	—	—	—	+
ложиться-лечь	+	—	—	—
вставить-встать	—	+	—	—
садиться-сесть	—	—	+	—
виснуть-повиснуть	—	—	—	+

¹ Analizînd aici structura semantică a verbelor poziționale, nu am examinat toate semnificațiile pe care le însumează ele, ci ne-am limitat la sensul lor de bază.

În articolul *Русский язык в зеркале французского*, în «Русский язык за рубежом», 1967, nr. 3, p. 37—42, V. G. Gak abordează problema valorilor figurate ale verbelor în discuție.

Pe baza celor arătate mai sus, rezultă că poziția în spațiu, desemnată în limba rusă prin microsistemul verbelor poziționale, nu este exprimată în românește decât prin construcții lexicale perifrastice, cuprinzând, în mod obișnuit, adverbe sau locuțiuni adverbiale cu sens spațial sau modal. În unele construcții, semnificația pozițională rezultă în limba română din context. Pornind de aici, se poate desprinde concluzia că specificul limbilor română și rusă se manifestă, la categoriile supuse confruntării, prin modalitățile diferite în care se exprimă poziția în spațiu. Cu toate acestea, chiar și cele mai fine nuanțe de sens pot fi redată, în principiu, dintr-o limbă în alta, dacă se folosesc cu pricepere totalitatea mijloacelor puse la dispoziție de cele două sisteme.

ОПИСАНИЕ МИКРОСИСТЕМЫ РУССКИХ ГЛАГОЛОВ ПОЛОЖЕНИЯ В СВЕТЕ ИХ РУМЫНСКИХ ЭКВИВАЛЕНТОВ

(Сопоставительный анализ)

(Резюме)

В работе описывается группа глаголов, которые автор назвал по их семантике *глаголами положения (позиционными)*. Выделение позиционных глаголов и выявление их семантико-грамматических характеристик поддерживается в работе сопоставительным анализом фактов русского и румынского языков.

В русском языке существуют различные способы выражения различных положений, в которых находится предмет в пространстве. Так, с точки зрения нахождения предмета в пространстве различают следующие группы глаголов:

	I	II	III
	Положение по отношению к объекту	Движение по отношению к объекту	Движение по отношению к субъекту
а) горизонтальное положение	лежать	класть — положить	ложиться — лечь
б) вертикальное положение	стоять	ставить — поставить	вставать — встать
в) сидячее положение	сидеть	сажать — посадить	садиться — сесть
г) висячее положение	висеть	вешать — повесить	виснуть — повиснуть

Глаголы положения в русском языке образуют микросистему в общей системе русского глагола, в то время как их румынские эквиваленты представляют изолированные лексические единства, которые с трудом объединить из-за отсутствия общих показателей.

Положение в пространстве, выражаемое в русском языке микросистемой позиционных глаголов, в румынском языке находит соответствующее выражение в виде перифрастических лексических конструкций, в состав которых входят обычно наречия или наречные словосочетания с пространственным или модальным значением. В некоторых конструкциях в румынском языке позиционная значимость вытекает из контекста.

DESCRIPTION DU MICROSYSTÈME DES VERBES „POSITIONNELS“ RUSSE, À LA LUMIÈRE DE LEURS CORRESPONDANCES ROUMAINES

(Analyse de contraste)

(Résumé)

Le travail traite de la description d'un groupe de verbes que l'auteur — en tenant compte de leur contenu sémantique — a dénommés „positionnels“. Pour déterminer les verbes „positionnels“ et en relever les caractéristiques sémantiques-grammaticales, l'auteur fait une analyse de contraste entre les langues russe et roumaine.

En russe, il existe un système différencié pour exprimer les positions variées qu'occupent les objets dans l'espace. Ainsi, peut-on distinguer, suivant les positions qu'occupent les objets dans l'espace, les groupes de verbes ci-dessous:

	Etat rapporté à l'objet	Mouvement rapporté à l'objet	Mouvement rapporté au sujet
a) pos. horizontale	лежать	класть — положить	ложиться — лечь
b) pos. verticale	стоять	ставить — поставить	вставать — встать
c) pos. posée-ée	сидеть	сажать — посадить	садиться — сесть
d) pos. suspendu-ue	висеть	вешать — повесить	виснуть — повиснуть

Les verbes „positionnels“ russes forment un microsystème dans le cadre général de la catégorie du verbe russe, tandis qu'en roumain, ce sont des unités lexicales isolées — impossibles à grouper ensemble à défaut de caractéristiques communes — qui constituent les équivalences de ces verbes. Aussi bien, la position d'un objet dans l'espace, désignée en russe par le microsystème des verbes „positionnels“, ne peut être exprimée en langue roumaine que par des constructions lexicales périphrastiques comprenant ordinairement des adverbes ou des locutions adverbiales d'espace ou de mode. Dans certaines constructions, le sens de la position peut encore résulter, en roumain, du contexte.